

Ümmetin Terk Edilmiş Vazifesi: Emr-i Bi'l-Mâruf—Nehy-i Ani'l-Münker

Faruk Furkan

Hidayet rehberimiz Kur'an-ı Kerim'in bize bildirdiğine göre, Muhammed *aleyhisselam*'ın ümmeti diğer ümmetlere nazaran farklı bir konuma sahiptir. Bu farklı konunun temelinde, Ümmet-i Muhammed'in emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker yapan bir ümmet oluşu yatmaktadır. Yani bu ümmet, iyiliği emreden ve kötülükten nehyeden bir ümmet olduğu için diğer ümmetlerden farklıdır, onlardan daha hayırlıdır. Ne zaman ki bu vasfı kaybederse, “hayırlı ümmet” olmaktan çıkar, şerli ve kötü bir ümmet olur.

Biz bu yazımızda, bizleri en hayırlı ümmet kılan bu değerli görevin bazı esaslarını, sorumluluklarını ve terk edildiğinde ne gibi bir akıbetle yüz yüze bırakacağını izah etmeye çalışacağız. Gayret bizden başarı âlemlerin Rabbi olan Allah'tandır.

Emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker meselesini iyi anlayabilmek için, her şeyden önce “Mâruf” ve “Münker” kavramlarının ne anlama geldiğini ve bizlere ne ifade ettiğini bilmemiz gerekmektedir. Bu bilinmeden neyi emredeceğimizi veya neyden nehyedeceğimizi karıştırabiliriz, iyilik yapalım derken büyük kötülöklere kapı aralayabiliriz.

Mâruf ve Münker Nedir?

İslam âlimlerimizin belirttiğine göre mâruf:

كل ما هو من طاعة الله، فكل ما أمر الله به وأحبه ورضيه

“Allah'ın, yapıldığında kendisine itaat kabul ettiği, emir buyurduğu, sevdiği ve razı olduğu her şeydir.”

Münker ise:

فكل ما حذر ونهى الله عنه وأكد في النهي عنه

“Allah'ın, kendisinden sakındırdığı, nehyettiği ve kesin bir dille yasakladığı şeylerdir.”

Bu tanımdan anlaşıldığına göre, Allah'ın gerek kitabında bizatihi kendi dili ile emrettiği veya Rasûlü vasıtasıyla yapmamızı istediği her güzel amel mâruftur; yasakladığı ve sakınmamızı emir buyurduğu her kötü amel de münkerdir.

Allah'ı tevhid etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, sadaka vermek, ana-babaya iyi davranmak, selamı yaymak, Müslümanlara merhametle muamele etmek, güler yüzlü olmak, hayır konuşmak, yollardan eziyet veren şeyleri kaldırmak, yardımlaşmak, komşulara yemek ikram etmek, yolda kalanlara yardımda bulunmak, ilim tahsil etmek... gibi amellerin hepsi “mâruf”tur ve sahibinin cennete gitmesine vesiledir.

Şirk koşmak, namazı terk etmek, yalan söylemek, gıybet etmek, laf getirip-götürmek, içki içmek, harama bakmak, zina yapmak, borcu vaktinde ödememek, zulmetmek, sövmek, akilere muhalefet etmek, iftira atmak... gibi fiillerin tamamı da “münker”dir ve sahibinin cehenneme girmesine sebep olur.

İşte biz Müslümanların, bu sayılan ve sayamadığımız benzeri amellere karşı şer'î bir görevi olmalı, mâruf ise emir, münker ise nehyetmelidir.

Marufa Neden "Mâruf" Denmiştir?

Mârufa "mâruf" denmesinin sebebi şudur:

تعرفه النفوس السليمة والفطر المستقيمة

"Bozulmamış temiz fitratlı ve selîm karakterli insanlar onu (n güzel bir iş olduğunu) bilir ve bunu böyle kabul eder."

Münkere de "münker" denmesinin sebebi şudur:

تنكره النفوس السليمة والفطر المستقيمة

"Bozulmamış temiz fitratlı ve selîm karakterli insanlar onu (n çirkin bir iş olduğunu) bilir ve bunu böyle kabul eder."

Yani fitratı henüz bozulmamış insanlar, iyinin "iyi", kötünün de "kötü" olduğunu asıl itibariyle bilir. Sadece bazı teferruat mevzular vardır ki, bunların bilinmesi akıl ile olmaz, nakil ile yani vahiy ile olur. Bu nedenle biz bir şeyin iyi ve kötü olduğunu bilebilmeyi iki kısma ayırıyoruz:

1- Temiz ve bozulmamış fitratla bilinebilen şeyler.

2- Vahiy ile bilinebilen şeyler.

Mesela bugün dünyanın hangi ülkesine giderseniz gidin karakteri bozulmamış her insanın, aldatmanın, hırsızlığın, sahtekârlığın, dolandırıcılığın, sözde durmamanın eş cinselliğın, yalanın, iftiranın... kötü olduğunu kabul ettiğini görürsünüz.

Ve yine bu insanların; yardımlaşmanın, iyilik etmenin, ana-babaya iyi davranmanın, güler yüzlü olmanın, yollardan eziyet veren şeyleri kaldırmanın, yolda kalanlara yardımda bulunmanın... güzel bir şey olduğunu, herkesin bunları yapması gerektiğini dile getirdiğini müşahade edersiniz.

Dolayısıyla sayılan bu tür kötülüklerin ve güzelliklerin bilinmesi için çok şeye ihtiyaç yoktur; aksine temiz fitratlı olmak bunları kabul etmek için yeterlidir. Yani bu sayılanlar aslında insanlığın tamamının ortak değerleri veya ortak kötü kabul ettikleridir. Her düzgün fitratlı insan, bunların böyle olduğunu benimser, özümser ve kabul eder.

İşte İslam insanları bu değerlere sahip çıkmaya, onları yaşatmaya ve onları hayat tarzı olarak benimsemeye davet eder. Bunlara muhalefet edenlerin ise diğer insanlar tarafından ikaz edilmesine, uyarılmasına ve sakındırılmasına çağırır.

Şimdi bu uyarı ve ikazların nasıl olması gerektiğinin temel esaslarını izah etmeye ve bunları maddeler halinde zikretmeye çalışacağız.

**Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Konusunda
Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Esaslar**

[Birinci Esas]

Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yapacak İnsanın, Yaptığı İşin Âlimi Olması Gerekir.

İyiliği emredip kötülükten sakındırma konusunda dikkat etmemiz gereken esasların birincisi budur. Yani emrettiğimiz veya kendisinden sakındırdığımız şeyin ne olduğunu bilmek, mahiyetini kavramak ve onun için gerekli olan bilgilere sahip olmak.

Bir insan neye davet ettiğini bihakkın bilmediğinde yapayım derken yıkar, düzeltiyim derken bozabilir. Nitekim Ömer b. Abdilaziz *radiyallahu anh*'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

من عبد الله بغير علم كان ما يفسد أكثر مما يصلح

“Kim Allah’a ilimsizce kulluk ederse, ifsad ettiği şeyler, ıslah ettiklerinden çok daha fazla olur.”

Yani bir kimse yaptığı işin ilmini bilmediğinde, bir şeyi nasıl yapacağını tam öğrenmediğinde ıslah edeceğim derken ifsad edebilir; kaş yapayım derken göz çıkarabilir.

Sahi, bilmeyen bir insan neyi verebilir ki?

Araplar, meşhur bir sözlerinde şöyle derler:

جاهل الشيء كفاقده و فاقده الشيء لا يعطيه

“Bir şeyi bilmeyen onu kaybeden kimse gibidir; kaybeden kimse ise onu hiçbir zaman veremez.”

Bu nedenle, iyiliği emredip kötülükten sakındırma konusunda kolları sıvayan kardeşlerimiz, daha işe başlamadan önce neye davet edeceklerse onun bilgisini güzelce öğrenmeli ve meseleyle alakalı gerekli ilmi tahsil etmelidir.

Önemli Bir Hatırlatma!

Konu ile alakalı başlığımızı okuyan birisi ilk etapta iyiliği emredip kötülükten sakındırarak kimsenin her konuda âlim olması gerekeceği zehabına kapılabilir. Oysa mesele böyle değildir. Aslında başlık dikkatlice incelense, bu yanlış anlaşılma ortadan kalkacaktır. Başlığımızda şöyle denmişti:

“Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker'i Yapacak İnsanın Yaptığı İşin Âlimi Olması Gerekir”

Altı çizili yer aslında problemi ortadan kaldırıyor ve sadece yapılan işin âlimi olunması gerektiğini ifade ediyor. Yani iyiliği emredip kötülükten sakındıracak kişi, hangi hususta tavsiye yapacaksa veya hangi konuda yasaklamada bulunacaksa o konuyu bilmesi, konunun delillerine vakıf olması yeterlidir. Bazı bozuk düşünceli insanların öne sürdüğü gibi, bu davetçinin her konuda âlim olması gerekmez. Bu şart da değildir. Kim böyle bir şeyi iddia ederse, batıl bir iddiada bulunmuş ve şeriatın öngörmediği bir şeyi şart koşmuş olur.

Aslında bu iddianın vakıası/pratiği de yoktur. Şöyle ki: Allah'ın rahmet ettiği birkaç şahsiyeti bundan müstesna tutarsak, tarihteki neredeyse hiçbir âlim, her konuda âlim olamamıştır. Mesela İmam Şafî'nin hocası Veki', fıkhıta ve diğer bazı ilimlerde üstat olmasına rağmen, Arapçada yeterli bir seviyeye ulaşamamıştır. O dönemin âlimleri, onun bu konuda eksik oldu-

ğunu hep dile getirmişler ve kendisinden bu alanda ihticâc da bulunulmayacağını ifade etmişlerdir.

İmam Gazali'yi de buna örnek gösterebiliriz. O, birçok alanda âlim olmasına rağmen hadis de ve hadis ilimlerinde yeterli bir düzeye ulaşamamış ve bu noktada hep eksik kalmıştır.

Onun, kendi kitabında dile getirdiği:

بضاعتي في الحديث مزجاة

“*Hadis ilmindeki sermayem çok azdır*” sözü çok meşhurdur.

Ve yine onun ömrünün son dönemlerinde hadisteki bu açığı kapatmaya çalıştığı ve vefat ederken göğsünde Buharî'nin Sahihi olduğu halde vefat ettiği malumdur. Yani Gazali gibi bir âlim bile tüm ilimleri kuşatamamış ve bazı noktalarda hep eksik kalmıştır.

Şimdi ilmin bereketinin olduğu, her tarafın âlimle kaynadığı dönemde böylesi devasa ilim ehli kimseler bile her alanda âlim olamamışsa, ilmin kaybolduğu, hamillerinin ise yok olup gittiği şu âhir dönemde bizim gibi insanların her alanda âlim olması nasıl beklenebilir?

Eğer İmam Vekî' ve Gazali gibi âlimler bile insanlara huccet ulaştıramayacak, iyiliği emredip kötülükten sakındıramayacaksa, o zaman dünyada kim bu işi yapabilecektir?

İşin aslına bakılırsa “*İyiliği emredip kötülükten sakındıracak kimsenin bütün ilimlerde âlim olması gerekir*” gibi sözleri dile getirenler, insanların ıslahını isteyen insanlar değillerdir. Onlarda böylesi bir şeyin mümkün olmayacağını pek âlâ bilmektedirler; lakin kurulu düzenin bozulmaması, statükonun değişmemesi ve insanların derin uykulardan uyanarak bazı şeyleri sorgulamaması için böylesi gayr-i mümkün lafları dile getirmektedirler.

Ama tüm bunlara rağmen bir insan eğer emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker yapacaksa en azından o konunun bilgisini kendisinde bulundurması ve karşı tarafa güzelce bunları aktarması gerekmektedir. Eğer bunu beceremiyorsa, o zaman becerebilen bir şahsa meseleyi götürmesi ve bu şekilde üzerindeki vazifeyi yerine getirmesi gerekir.

Şayet bir insan emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker'i yaparken gereken bilgiye sahip değilse, buna rağmen uyarıda bulunmuşsa, o zaman onun dinleyen insanın üzerine hakkı araştırmak ve kendisini uyarmaya çalışan şahsın ne demeye çalıştığını öğrenmek *farz* olur. Bu dindir; ihmal edilmeye gelmez.

[**İkinci Esas**]

***Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yapılırken
“Zan” İle Hareket Edilmez.***

Emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker yapacak kimsenin zan ile hareket etmesi caiz değildir. Çünkü Rabbimiz, zan ile hareket etmeyi birçok delille yasaklamış ve çoğu meselede olayı kesinliğe kavuşturmak için şahitlerin bulunmasını istemiştir. Şahitlerin varlığı, olayın kesinliğini sağlamak içindir.

Ve yine Rabbimiz, zannın birçoğunun günaha sebep olduğunu ve bu nedenle müslümanların zandan alabildiğine sakınmaları gerektiğini söylemiştir.

Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

يا أيها الذين آمنوا اجتنبوا كثيرا من الظن إن بعض الظن إثم

“*Ey iman edenler, zandan çokça kaçınınız; çünkü zannın bir kısmı günahdır.*” (Hucurat, 12)

Bu nedenle, emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker yapacağımız insanın, hata işlemiş olabileceğini var sayarak uyarıda bulunmaya çalışmamız asla doğru değildir. Ya kesin olarak marufu terk ettiğini bileceğiz, ya da kesin olarak münkeri işlediğini bileceğiz; “acabalarla”, “belkilerle” neticeye ulaşmamız büyük bir hatadır; maalesef bu gün bazı insanlar bu hatanın içerisine düşmektedir.

Bu realite, bizim ortaya attığımız bir iddia değildir; aksine Rasûlullah *sallahu aleyhi ve sellem*'in hayatında uygulayageldiği ve titizlikle riayet etmeye çalıştığı bir gerçektir.

İşte bunun pratik bir örneği:

دَخَلَ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ أَصَلَّيْتَ قَالَ لَا قَالَ فَمُ فَصَلَّ رَكَعَيْنِ

“Bir adam, cuma günü Rasûlullah *sallahu aleyhi ve sellem* hutbe verirken mescide girdi. Tahiyetu'l-mescid/mescidi selamlama namazını kılmadan oturdu. Bunu gören Nebî *sallahu aleyhi ve sellem* adama: “**Namaz kıldın mı?**” diye sordu. Adam: “Hayır” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallahu aleyhi ve sellem* adama: “**Kalk ve iki rekât namaz kıl**” buyurdu.¹

Adamın mescide girip oturması aslında onun namaz kılmadığını göstermekteydi. Lakin buna rağmen ortada şüphenin bulunduğu da muhtemeldi. İşte böylesi bir durumda Rasûlullah *sallahu aleyhi ve sellem* şüpheleri ortadan kaldırarak adama “*Namaz kıldın mı?*” diye sordu. Adam “Hayır” diyerek meseleyi kesin bir şekilde dillendirince Efendimize emr-i bi'l-mâruf yapma fırsatı doğdu ve “*Kalk ve iki rekât namaz kıl*” buyurarak ihtimale değil de, yakîn olana hükmü bina etti.

İşte bizlerinde bu ilkeye dikkat ederek insanları zanlarla ve ihtimallerle değil, kesin bilgilerle uyarmamız gerekmektedir. Buna dikkat edilmediğinde hem İslam'ın bir emrine muhalefet edilmiş olur, hem de insanlarla olan ilişkilerimiz bozulur. Böylesi bir durumda İnsanlar: “*Siz bizi töhmet altında bırakmak istiyorsunuz; sizin amacınız bizi eleştirmek ve kusurlarımızı araştırmak*” diyerek bizlerden uzaklaşabilirler. Ve bu tavırlarında da haklıdırlar. Ama kesin üzerine bina edilen bir eleştiri olursa, o zaman –nefislerinde hastalık olanlar müstesna– hatalarından dönmeleri ve bizlere dua etmeleri umulur.

[Üçüncü Esas]

Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yapacak İnsanın, “Yumuşak Huylu” Olması Ve “Rıfk” İle Hareket Etmesi Gerektilir.

Yumuşak huyluluğun ve rıfk ile hareket etmenin insanların kalbini kazanma konusunda çok önemli bir yeri vardır. Allah *subhanehu ve teâlâ*, sertliğin açamadığı kapıları rıfk ile açmış; öfke ile fethedilemeyen kalpleri yumuşaklıkla fethetmiştir. Nitekim Efendimiz *aleyhissalatu ves-selam* bir hadisinde bu hakikate vurgu yapmış ve yumuşaklığın birçok hayra vesile olacağını

¹ Buharî, 930.

dile getirmiştir:

إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرَّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ، وَيُعْطِي عَلَيْهِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ

“Şüphesiz ki Allah Refik’tir/yumuşak huyludur ve her işte yumuşak olunmasını sever. Şiddette vermediği (bereketi, eciri) yumuşaklığa verir.”²

Bir başka hadisinde de şöyle buyurur:

إِنَّ الرَّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ

“Hangi işte yumuşaklık varsa onu süsler, güzelleştirir; hangi işten de çıkarılırsa onu çirkinleştirir.”³

Rabbimiz Kur’an’ı Kerim’de iyilikle kötülüğün asla bir olmayacağını, iyi davranışların düşmanları bile dost haline getireceğini şöyle ifade etmiştir:

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا دُونَ حَظِّ عَظِيمٍ

“İyilikle kötülük asla bir olmaz. Sen kötülüğü en iyi bir şekilde def et. O zaman birde bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse candan bir dost olur. Bu mükemmel davranışı, ancak sabredenler gösterebilir. Bu mertebeye ancak (olgunluktan) büyük payı olanlar erişebilir.” (Fussilet, 34, 35)

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* Abdü’l-Kays oğullarından bir zata şöyle buyurdu:

“Sende Allah’ın sevdiği iki özellik vardır: Yumuşak huyluluk ve teennî/aceleci olmamadır.”⁴

Bir başka rivayette ise şöyle buyrulmuştur:

“Yumuşak davranamayan kimse, bütün hayırlardan mahrum kalmış sayılır.”⁵

“Sizler kolaylık göstermek için gönderildiniz, zorluk çıkarmak için değil.”⁶

→ Bir gün adamın birisi Abbasî sultanlarından birisi olan Me’mun’un huzuruna girer ve çok sert bir üslupla onu uyarır. Bu durumu gören Me’mun adama: “Allah senden daha hayırlı birisini benden daha şerli birisine gönderdi ve ‘*Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar*’ buyurarak yine de ona yumuşak bir üslup kullanılmasını emretti” dedi⁷

Sultan Me’mun’un “*Senden daha hayırlı birisi*” diyerek atıfta bulunduğu Musa *aleyhisselam*’dır. “*Benden daha şerli birisi*” diye gönderme yaptığı da Firavun’dur. Allah Musa gibi hayırlı bir insanı Firavun gibi şerli birisine gönderdi de yinede ona yumuşak ve güzel söz söylemesini emretti.

Bizim kendilerini uyardığımız insanlar ise hiçbir zaman Firavun kadar zalim, kâfir ve gaddar olamayacaktır. O zaman bizim güzel söze ve yumuşak huyluluğa daha çok ihtiyacımız

² Ebû Dâvûd, Edeb, 10.

³ Müslim, Birr, 78.

⁴ Müslim, İman, 25, 26.

⁵ Müslim, Birr, 74-76.

⁶ Buhârî, Vudû, 58; Edeb, 80.

⁷ İhyau Ulûmi’d-Dîn, 2/334.

vardır.

➤ Muâviye İbnu'l-Hakem es-Sülemî *radıyallâhu anh* şöyle anlatır:

“Bir ara ben Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile beraber namazda idim. Derken cemaatten bir adam aksırırverdi, ben de, (aksıran bir kimseye söylendiği gibi) “Yerhamukallah/Allah sana merhamet etsin!” dedim. Bunun üzerine cemaat, (gözlerini bana dikip âdeti) gözleriyle beni kuşattılar. Ben de; “Vay başıma gelenlere! Ne oluyor da bana öyle bakıyorsunuz?” dedim. O zaman da cemaat (beni susturmak için) ellerini uyluklarına vurdular. Ben, onların beni susturduklarını görünce: “Size ne oluyor da beni susturuyorsunuz?” dedim, ama (yine de) sustum. Nihayet Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* –anam, babam O’na feda olsun! Ne O’ndan önce, ne de O’ndan sonra O’nun kadar güzel öğreten hiç bir öğretmen görmedim! – (namazını bitirip) dönünce, vallahi, O beni ne dövdü, ne azarladı, ne de bana kötü söz söyledi; fakat şöyle buyurdu: **“Muhakkak ki, şu namazımızda insan kelâmından hiçbir şey (söylemek) uygun olmaz. O, ancak tesbih, tekbir ve Kur’an okumadan ibarettir.”**⁸

➤ Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in yanına bir genç geldi ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Zina etmem için bana izin ver” dedi. O mecliste bunu duyanlar “Bu işten vazgeç” diyerek ona bağırıp-çağırdılar. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* **“Onu bırakın, bana doğru yaklaşın”** buyurdu. Genç Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’e yaklaşıp önüne oturdu. Rasûlullah ona:

~ **Bunu annen için ister misin?** buyurdu. Genç:

~ Hayır, dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: **İnsanlarda bunu anneleri için istemezler**, buyurdu. Sonra:

~ **Peki, kızın için ister misin?** buyurdu. Genç:

~ Hayır, dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: **İnsanlarda bunu kızları için istemezler**, buyurdu. Sonra:

~ **Peki, bacın için ister misin?** buyurdu. Genç:

~ Hayır, dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: **İnsanlarda bunu bacıları için istemezler**, buyurdu. Sonra:

~ **Peki, halan için ister misin?** buyurdu. Genç:

~ Hayır, dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: **İnsanlarda bunu halaları için istemezler**, buyurdu. Sonra:

~ **Peki, teyzen için ister misin?** buyurdu. Genç:

~ Hayır, dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: **İnsanlarda bunu teyzeleri için istemezler**, buyurdu. Sonra şöyle dedi:

“Kendin için istemediğini onlar içinde isteme! Kendin için sevip, arzuladığını onlar için de sevip, arzula!

Bundan sonra genç “Ey Allah’ın Rasûlü! Kalbimi temizlemesi için Allah’a dua eder misiniz?” dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* elini gencin göğsü üzerine koyarak: **“Allah’ım!**

---

⁸ Darimî, Salât, 177.

Onun günahını bağışla, kalbini temizle ve avret mahallini muhafaza et!” diye duada bulundu. Bundan sonra genç böylesi şeylere hiç dönüp bakmadı.⁹

➤ Ebû Hureyre *radiyallâhu anh* anlatır: Bir bedevî mescide işedi. Oradakiler hemen ona ceza vermek için, ona doğru hareket ettiler. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* hemen onlara: **“Onu bırakınız, sonra sidiğinin üzerine bir dolu kova su dökünüz. Çünkü sizler ancak kolaylık göstericiler olarak gönderildiniz, güçlük göstericiler olarak gönderilmediniz”** buyurdu.¹⁰ Diğer bir rivayette ise adamı yanına çağırdı ve ona şöyle dedi: **“Bu mescitlere ne işlemek uygundur ne de pisletmek. Buralar ancak Allah’ı anmak, namaz kılmak ve Kur’an okumak için (yapılmıştır.)** Bunun üzerine bedevi şöyle dua etti: “Allah’ım! Bana ve Muhammed’e rahmet et, bizden başka hiç kimseye rahmet etme! Bunu duyan Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: **“Sen geniş olanı daralttın/Allah’ın geniş rahmetini kısıtladın!”**

➤ Âişe *radiyallahu anhâ* anlatır: Bir Yahudi topluluğu Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*’e geldi ve (“selâm size!” yerine “ölüm size!” anlamına gelen) “es-Sâmu aleykum” dediler. Bunun üzerine Hz. Âişe: “O, sizin üzerinize olsun, Allah sizlere lanet etsin, Allah sizlere gazap etsin!” dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*:

– **“Yavaş ol ey Âişe, incelik ve yumuşaklıkla muamele etmen lâzımdır; seni katılık ve aşırılıktan sakındırırım”** buyurdu. Âişe *radiyallahu anhâ*:

– “(Yâ Rasûlallah!) Onların dediklerini işitmediniz mi?” dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*:

– **“Sen de benim onlara ne söylediğimi işitmedin mi? Ben de onu onlara aynen ifade ettim. Benim onlar hakkındaki duam kabul olunur, fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olunmaz”** buyurdu.¹¹

Tüm bu aktardığımız rivayetler emr-i bi’l-mâruf ve nehy-i ani’l-münker konusunda yumuşak huylu olmamızı ve rıfk ile hareket etmemizi zorunlu kılmaktadır.

Ama şunu da unutmamak gerekir ki, her insan ancak gücü yettiği şeylerden sorumlu olacaktır. Kişi eğer sinirli bir yapıya sahip ise, elinden geldiğince kızmamaya çalışacak, bütün gayretini ortaya koyacak ve Allah için sabretmesi gerektiğini bilerek hareket edecek. Ama buna rağmen sinirine hâkim olamamışsa, bunu bahane ederek emr-i bi’l-mâruf ve nehy-i ani’l-münker görevini terk etmeyecek. Çünkü herkesin gücü nispetinde iyiliği emredip, kötülükten uzaklaştırması gerekmektedir. O şahıs da ne kadarına güç yetirebiliyorsa o kadarıyla iktifa etmelidir. Rabbimiz şöyle buyurur:

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

“Gücünüz yettiği kadar Allah’tan korkup sakının.” (Teğâbun, 16)

Şunu aklımızdan çıkarmamalıyız ki, bir insan örneğin sinirli birisi ise, İslam ona “Sini-rini bırak gel” demez; lakin ona sinirini ıslah etmesini emreder ve o siniri, Allah’ın razı olaca-

⁹ Taberânî *“el-Mu’cemu’l-Kebir”*de rivayet etmiştir. Bkz. 8/183.

¹⁰ Buhârî, Edep, 80.

¹¹ Buhârî, Edep, 35.

ği yerlerde kullanmaya kendisini kanalize eder. Sınırlı olmak fitrî bir şeydir. Bu nedenle “sini-ri bırak gel” demek o insanın fitratıyla oynamak olur ki İslam’ın böylesi bir şeyi emretmesi asla söz konusu değildir. Ama İslam bu sınırı hayra yönlendirir ve kızılması gerekenlere kızılmasını tavsiye buyurur.

[Dördüncü Esas]

Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yapılırken İşlenen Münker, Daha Büyük Bir Münkere Sebebiyet Vermemelidir.

İslam, ister dünyevî hükümlerinde olsun ister uhrevî hükümlerinde, vaz etmiş olduğu bütün kurallarında hikmet ve maslahat esasını gözetmiştir. Onun bütün hükümleri rahmettir, adalettir, hikmettir, maslahattır. Bu nedenle adaletten zulme, rahmetten şiddete, maslahattan mefsedete matuf olan her şey İslam’dan uzaktır; İslam’ın onunla alakası yoktur.

Buna birkaç tane örnek verebiliriz:

1- İslam, zalim yöneticileri, demir-yumrukla idareyi elinde tutanları asla onaylamaz, tasvîb etmez. Zalimlerin iktidar olmasına rızası yoktur. Ama her ne zaman ki, onlara isyan etmek daha büyük bir fesada; malların, canların ve ırzların heder olmasına sebebiyet verecekse, o zaman da sabretmeyi ve bu musibetin gideceği zaman kadar tahammül göstermeyi öğütler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

* “İdarecisinden hoşla gitmeyen bir şey gören kimse sabretsin. Zira kim idarecisine itaatten bir karış dışarı çıkarsa, cahiliye devrinde ölmüş gibi olur.”¹²

* Seleme b. Yezîd el-Cu’fî Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Yâ Nebiyallah! Başımıza kendi haklarını bizden isteyen, fakat bizim hakkımızı bize vermeyen yöneticiler tâyin edilirse, bize ne yapmamızı emredersin? diye sordu.

Resûl-i Ekrem onun bu sorusuna cevap vermedi. Bir daha sorunca Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Onların sözünü dinleyip kendilerine itaat edin. Onlar yapmaları gerekenden, siz de yapmanız gerekenden sorumlusunuz.”¹³

* “Benden sonra adam kayırma olayları ve görmeye alışmadığınız işler meydana gelecektir” buyurdu. Bunun üzerine ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Bizden o günleri görenlere ne emredersiniz? diye sordular. Şöyle cevap verdi:

- “Yapmanız gereken görevleri yaparsınız, hakkınız olan şeyin size verilmesini Allah’tan niyâz edersiniz.”¹⁴

---

¹² Buhârî, Fiten, 2.

¹³ Müslim, İmâre, 49-50.

¹⁴ Buhârî, Fiten, 2.

* “Bir müslümanın, günah işlemesi emredilmediği sürece, sevdiği veya sevmediği bütün konularda devleti yöneten kimseye itaat etmesi şarttır. Bir günah işlemesi emredildiği zaman ise kimseyi dinleyip itaat etmez.”¹⁵

Tüm bu hadisler, idarecilere karşı çıkmanın daha büyük fitnelere sebebiyet vereceğinden dolayı sabretmeyi tavsiye etmektedir. Lakin sadece bu hadisleri inceleyip dinin diğer nasslarını göz ardı eden bazı insanlar, yöneticilere itaati mutlak olarak kabul etmekte ve onlar her ne yaparlarsa yapsınlar, asla onlara karşı çıkmamayı öngörmektedirler. Oysa bu son derece yanlış ve hatalı bir görüştür. Çünkü Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*, diğer hadislerinde yöneticiler şirke düştüklerinde ve sarıh küfür amelleri işlediklerinde onlara hiçbir surette itaat etmememizi bizden istemektedir.

Ubâde İbni Sâmit *radıyallahu anh* anlatır:

Biz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e zorlukta ve kolaylıkta, sevinçli ve kederli anlarda, başkaları bize tercih edildiği zamanlarda kendisini dinleyip itaat etmeye, açıkça küfür sayılan bir şey yapmadıkları sürece devleti yönetenlerin işlerine karışmamaya, nerede olursak olalım hakkı söyleyeceğimize ve Allah hakkı için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayacağımıza dair bey’at ettik.”¹⁶

Bu hadis, net bir biçimde açıkça küfür sayılan bir şey yaptıklarında yöneticilere itaat edilmeyeceğini ifade etmektedir. Sonuç olarak; küfür ameli işlemeyen ve bizlere günahı emretmeyen; ama bununla birlikte istediğimiz düzeyde olmayan bir yöneticiye sırf daha büyük bir mefsedete sebebiyet vermemek için itaat etmemiz gerekir. Yok, eğer yönetici şirk ameli işler ve bize de günahı emrederse o zaman ‘en büyük maslahat tevhidi korumaktır’ düsturundan hareketle dinlemekte yoktur, itaatte...

2- Mekke fethedilip İslam yurdu olunca Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kâbe’yi yıkıp onu İbrahim peygamberin yaptığı asıllar üzere yapmayı murad etti. Fakat o dönemdeki insanların İslam’a yeni girmiş olmaları ve meseleyi kavrayamayarak “Muhammed Kâbe’yi yıkıyor, ona hürmetsizlik ediyor” şeklinde Allah’ın evine saygıda kusur ettiğini zannedeceklerinden dolayı, bunu terk etti ve muradını gerçekleştirilmeden Rabbine kavuştu. Efendimiz’in Hz. Aişe annemize şöyle dediği nakledilir:

“Ey Aişe! Şayet kavmin küfürden daha yeni kurtulmuş olmasaydı, muhakkak Kâbe’yi yıkar ve ona biri insanların gireceği, diğeri de çıkacakları iki kapı yapardım”¹⁷

İşte burada Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*, maslahat-mefsedet dengesini gözetiyor ve yapacağı iş, faydadan çok zarar getireceğinden dolayı istemesine rağmen onu terk ediyor.

İbn Hacer der ki:

“Bu hadisten, kötülüğe yol açacağından emin olunan durumlarda maslahatı terk etmenin caiz olduğu anlaşılır. Yine bu hadise göre, bir kimse daha kötü bir sonuca yol açacağını bildiğinde bir kötülüğü reddetmeyi terk edebilir.”¹⁸

¹⁵ Buhârî, Ahkâm 4,

¹⁶ Buhârî, Ahkâm 42; Müslim, İmâre 41.

¹⁷ Buhârî, 126.

¹⁸ Fethu’l-Bârî, 1/299.

3- Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İbn-i Selûl ve benzeri münafıkları öldürmemesi ve onlara tolerans tanınması da maslahat-mefsedet dengesini gözettiğinin en büyük delillerindedir. Eğer Efendimiz böylesi münafıkları öldürseydi, o zaman İslam'ın nasıl bir sonuca doğru ilerlediğini gözlemleyen çevre insanı “Muhammed arkadaşlarını öldürüyor; siz bu dine girerseniz sizi de öldürebilir!” diye yaygara çıkaracak ve birkaç kişinin öldürülmesindeki maslahat, birçok kimsenin dine girmesi gibi daha büyük bir maslahata engel olacaktı. Bu dengeyi gözeten Efendimiz *aleyhisselam*, onları kendi haline bıraktı.

4- Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye, başından geçen şöyle bir olay anlatır:

“Tatarlar döneminde arkadaşlarımla yolda giderken içki içmekte olan bir tatar gurubunun yanından geçtik. Arkadaşımdan bazıları hemen onlara müdahale etmeye kalkıştı. Ben ise buna izin vermedim ve: “Allah içkiyi zikirden ve namaz kılmaktan alıkoyduğu için yasakladı. Bunlar ise eğer içki içmezlerse ya Müslümanları katlederler, ya çocuklarını esir alırlar ya da mallarına el koyarlar. Bu nedenle onlarla muhatap olmayın, dedim.”

Emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker konusunda Şeyhu'l-İslâm'ın ne kadar hassas olduğunu ve hiçbir kınayıcıdan ve hiçbir zalimden korkmadığını bilenler, bu kıssayı okuduklarında belki şaşırabilirler. Ama Şeyhu'l-İslâm'ın da dinin prensiplerini gözetmen ve hayatını bir usul üzere oturtan birisi olduğunu düşündüklerinde, bu hayretleri ortadan kalkar ve Şeyh'in maslahat-mefsedet dengesini ne kadar güzel anladığını, dolayısıyla ne kadar doğru yaptığını idrak ederler.

Netice olarak; biz iyiliği emrederim, kötülükten sakındıralım derken daha büyük zararlara sebebiyet vermemeliyiz. Bu işi yaparken dinimizin maslahatını gözetmeli ve “Acaba bundan dinim zarar görür mü?” diye her daim kendimizi muhasebe etmeliyiz. Tabi bundan sonra kendimizi, ailemizi ve çevremizi de düşünmeli ve maslahat-mefsedet dengesini çok iyi korumalıyız.

[Beşinci Esas]

Ma'rûfun ve Münkerin Ölçüsünün Kur'an ve Sünnet Tarafından Belirlenmiş Olması Gerekir.

İyi, Kur'an ve Sünnet'in 'iyi' dediği; kötü de Kur'an ve Sünnet'in 'kötü' dediğidir. Eğer bir şeye Kur'an ve Sünnet 'iyi' demişse, dünya bir araya gelse ve tüm devletler aksi doğrultuda yasalar çıkarsa bile, o şey 'iyi' olmaktan çıkmaz. Aynı şekilde Kur'an ve Sünnet bir şeye 'kötü' demişse, tüm dünya bir araya gelse ve bütün devletler aksi doğrultuda kanunlar tertip etse bile, o şey 'kötü' olmaktan çıkmaz. Bir müslümanın bunun aksini düşünmesi veya iddia etmesi, asla söz konusu olamaz.

“Kesin olarak iman eden bir toplum için, kimin hükmü Allah'ınkinden daha güzeldir?” (Maide, 50)

“Hak/Doğru (ancak) Rabbindendir. Artık, sakın ha şüpheye düşenlerden olma! (Baraka, 147)

“Dillerinizin yalan yere nitelendirmesi dolayısıyla: ‘Şu helaldir’, ‘bu haramdır’ demeyin. (Böyle yaparsanız) Allah'a karşı iftira etmiş olursunuz. Şüphesiz ki Allah'a karşı

iftira edenler asla kurtuluşa eremezler.” (Nahl, 116)

Bu gün birçok insanımızın hataya düştüğü noktalardan birisi de, hiç şüphe yok ki bu meseledir. Yani şeriatın ölçülerine riayet etmeden, kafalarına göre ‘iyi’ ve ‘kötü’ belirleme ve neticesinde buna göre dostluk ve düşmanlık bağları kurma meselesi. Bakıyorsunuz adam Kur’an ve Sünnet’ten kaynaklanamayan bir ölçü koymuş, ona uyanı ‘iyi’ uymayanı ‘kötü’ kabul ediyor. Veya bir kriter belirlemiş, ona riayet edeni ‘muhtedi’, riayet etmeyeni ise ‘sapık’ ilan ediyor. Bunlar son derece yanlış olan ve asla kabulü mümkün olmayan şeylerdir. Tekfir konusunda da mesele bundan farklı değil. Adam Allah ve Rasulünün ‘küfür’ demediği bir şeyi küfür kabul edip ona uyanları ‘Müslüman’; uymayanları ‘kâfir’ kabul ediyor. Oysa küfür Allah ve Rasulünün ‘küfür’ dediği; iman da aynı şekilde Allah ve Rasulünün ‘iman’ dediğidir. Bunun aksini söyleyerek iman ve küfür kriterleri belirlemek, imanımızla bağdaşmayan bir tutumdur.

[Altıncı Esas]

***Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yaparken
Herkesin İçerisinde, Ulu Orta Yapılmamasına Özen
Göstermek.***

Bu da özen gösterilmesi gereken en önemli esaslardan bir diğeridir. İyiliği emredip kötülükten nehyedecek kimse, yapacağı nasihati eğer insanların içerisinde, herkesin duyabileceği bir şekilde, ulu orta yaparsa, faydasından daha çok zararı olacaktır. Unutulmamalıdır ki, insanlar yaratılışları gereği rezil edilmekten, alay konusu yapılmaktan ve hatalarının açığa vurulmasından asla hoşlanmazlar. Normal şartlarda, usulüne uygun bir şekilde yapıldığında kabul edebilecekleri bir nasihati, insanların gözü önüne serilerek yapıldığında kesinlikle kabul etmezler. Bu insan tabiatının bir gereğidir.

Örneğimiz Muhammed *aleyhisselam* da, bu hususa azami derecede dikkat etmiş ve yanlış yapan birisini uyarmak istediğinde –eğer birebir uyarma imkânı yoksa- hutbeye çıkarak “*İn-sanlara ne oluyor da şöyle şöyle yapıyorlar?*” diyerek isim tayin etme yerine genel ifadeler kullanıp hataya düşen kimsenin rencide olmasına sebebiyet vermemiştir.

Ebu Dâvud’un rivayet ettiği şu hadiste bu gerçek açıkça ortaya konulmuştur:

“Rasulullah *aleyhisselam*’a bir kimseden (hoşa gitmeyecek) bir söz erişecek olsa “**Falan kişiye ne oluyor da böyle diyor?**” demek yerine “**Bu insanlara ne oluyor da böyle böyle konuşuyorlar?**” der ve (insanları mahcup etmezdi).”¹⁹

Aşağıda zikredeceğimiz hadisler de bunu pratik örneklerinden bir kaçını teşkil etmektedir:

➤ “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabından birkaç kişi vardı. Onlardan biri ‘Hiçbir şekilde kadınlarla evlenmeyeceğim’, diğeri ‘Et yemeyeceğim’, öbürü ‘Yatak üzerinde yatmayacağım’, bir diğeri de ‘Ömür boyu oruç tutacağım’ demişti. Onların bu sözleri Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e ulaştınca bir konuşma yaptı. Allah’a hamd-û senalar ettikten sonra şöyle buyurdu: “**Şu insanlara ne oluyor da şöyle yapacağım, böyle yapmayacağım,**

¹⁹ Ebu Davud, Edep, 6.

diyorlar. Hâlbuki ben namaz da kılarım, uyurum da; oruçta tutar, iftar da ederim, kadınlarla da evlenirim. Kim benim yolumdan, sünnetimden uzak durursa benden değildir.”²⁰

➤ Berire *radıyallahu anhâ*, Âişe *radıyallahu anhâ*'ya gelerek kitabet bedelini ödeyebilmek için yardım istemişti. Âişe *radıyallahu anhâ*, Berire'ye:

— “Git efendine sor, velâ hakkı bana kalırsa senin tüm borçlarını ödeyeceğim” dedi. Berire durumu onlara söyleyince onlar buna razı olmadılar ve:

— “Velâ hakkı bize ait olmak üzere kabul ederse, sana Allah rızası için yardım ediver-sin” dediler. Bunun üzerine Hz. Âişe durumu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hz. Âişe'ye şöyle dedi:

“Berire’yi satın al ve azâd et, çünkü velâ hakkı azâd eden kimseye aittir.”

Sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözüne şöyle devam etti:

“Şu insanlara ne oluyor da Allah’ın Kitab’ında olmayan şartları öne sürüyorlar. Kim Allah’ın Kitab’ında olmayan bir şeyi şart koşsa -yüz kere şart koşsa bile - hiçbir kıymeti yoktur. En doğru ve sağlam şart Allah’ın şartıdır.”²¹

➤ Abbas *radıyallahu anh* anlatır:

Kureyş’ten bir gurup, kendi aralarında konuşurken biz onlara rastlardık. (Yanına varınca) konuşmalarını keserlerdi. Nihayet bu durumu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattık. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Şu insanlara ne oluyor da birbirleri ile konuşuyor, benim Ehl-i Beytimden bir adamı görünce konuşmalarını kesiyorlar? Allah’a yemin ederim ki, Allah için ve bana yakınlıkları dolayısıyla Ehl-i Beytim’i sevmedikçe kişinin kalbine îman girmez!”²²

Tüm bu rivayetlerden anlaşılan odur ki, Allah’ın Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlardan güzel olmayan veya beğenmediği davranışlar gördüğünde onları insanların içerisinde ismen anarak rezil etmemiş; aksine onların yaptıkları davranışların kötülüğünü ön plana çıkararak genel ifadelerle eleştiride bulunmuştur.

Bu gün bir Müslüman da, bir insanla problem yaşar ve onu Allah için uyararak isterse Allah’ın Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine uyararak bunu herkesin ortasında yapmamalı, bir kenara çekip meselesini yalnız kendisi ile halletmeli veya genel ifadeler kullanarak hatasını onun anlayacağı şekilde bildirmelidir.

Ancak burada şu hususun da altını çizmek gerekir: Eğer bir insanın hatası umumu ilgilendiriyor veya insanların sapmasına vesile oluyorsa; insanlarda bu hatanın açıkça zikredilmesinin dışında bir şeyden anlamıyorsa böylesi bir durumda hatanın alenen ilan edilmesi ve herkesin bu yanlıştan sakındırılması gerekmektedir. Günümüzdeki tağutların, bidatinde ısrar edenlerin ve günahlarını alenen işleyerek tevbe etmeye yanaşmayan kimselerin durumu buna girmektedir. Birilerinin kalkıp ta “*Efendim, siz bunların hatalarını niye kendileri ile konuş-*

²⁰ Nesâî, Nikâh, 4. ayrıca bkz. Buhârî, Nikâh, 1; Müslim: Nikâh, 1.

²¹ Nesâî, Bey’, 85. ayrıca bkz. Müslim, Itk, 2.

²² İbn Mâce, Mukaddime, Hz. Abbas’ın Fazileti Babı.

muyor da insanlara anlatıyorsunuz?” deme hakları yoktur. Bunlarla bir araya gelindiğinde eğer fayda olacaksa yalnız bir şekilde de konuşulur; ama hataları müteaddi olduğu için ilan edilmesi en evla olanıdır.

[Yedinci Esas]

Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yaparken Allah'ın Rızasını Gözetmek.

.Allah'ın rızasını gözetmek, her amelde olduğu gibi emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker meselesinde de bir müslümanın riayet etmesi gereken en öncelikli husustur. Zira amellerin kabulü buna bağlıdır. Bir insan yapmış olduğu işi örneğin; riya, gösteriş, başkalarının övgüsüne mazhar olma, birilerini hoşnut etme gibi Allah'ın rızasından başka bir amaçla yaparsa, o ondan asla kabul edilmeyecektir.

Malum olduğu üzere İslam'da amellerin kabulü için iki şart vardır:

- 1) Allah için halis bir niyetle yapılması.
- 2) Sünnete/ şeriata uygun olması.

İşlenen amel her ne zaman bu iki şarttan birisinden yoksun olursa, asla Allah katında kabul görmeyecektir.

Eğer amel, Allah'tan başkası adına yapılır, içerisine şirk veya riya karışırsa derhal reddedilir. Çünkü Allah ancak kendi rızası için yapılan amelleri kabul eder. Nitekim Kutsî bir hadiste Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

“Ben ortaklığa hiçbir ihtiyacı olmayanım. Kim bir iş yaparda o işe benden başkasını da ortak ederse o kimseyi ortalığıyla baş başa bırakırım.”²³

Bu hadis gösteriş için yapılan amellerin Allah tarafından karşılık görmeyeceğini, o amele sevap verilmeyeceğini, aksine sahibi için büyük bir günah olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir hadiste de şöyle buyrulur:

“Dikkat edin! Size, Deccal'den bana göre çok daha kaygı verici olan bir şeyi haber vereyim mi? Oradakiler “Evet” dediler. Bunun üzerine Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “O, gizli şirkdir. Kişi kalkıp namaz kılar ve kendisini gören birisi olduğu için de namazını güzelleştirir.”²⁴

Kişinin gösteriş için namaz kılması Deccal'den daha kaygı verici olarak değerlendirilmiştir.

İmam İbn-i Kesir de Bakara suresinin 112. Ayetini tefsir ederken şöyle der:

*“Bir amelin makbul olması için iki şartı vardır. **Birincisi:** yalnız Allah için yapılmış olması, **ikincisi:** Şeriata uygun olması. Bir amel her ne zaman Allah için yapılır ama şeriata uygun olmazsa kabul edilmez.”²⁵*

İslam âlimleri Kehf suresinin 110. ayetinin, bu iki şartı da kapsayan bir delil olduğunu be-

²³ Müslim, 2985.

²⁴ İbn-i Mâce, 4204. Hadis, “hasen” dir.

²⁵ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 1/214. Daru'l-Fayhâ baskısı.

lirtmişlerdir. Rabbimiz orada şöyle buyurur:

“Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa; salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde hiç kimseyi (ona) ortak koşmasın.”

Ayetin “**Salih bir amel işlesin**” kısmından kasıt, sünnete ve şeriata uygun olan ameldir. “**Rabbine ibadetinde hiç kimseyi (ona) ortak koşmasın**” kısmından kasıttta ihlâsla Allah’a ibadet etmektir.²⁶

Büyük İmam Fudayl b. İyaz’a Mülk suresinin ikinci ayeti olan “**O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere ölümü ve hayatı yaratandır**” ayeti okunup “en güzel amel hangisidir?” diye sorulduğunda “en ihlâslısı ve en doğru olanı” şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine oradakiler:

— “Ey Ebu Ali! Amelin ihlâslı ve doğru olanı da ne demektir?” diye tekrar sorular ettiler. Fudayl *rahimehullah*:

— “Bir amel ihlâsla yapılır ama doğru olmazsa kabul edilmez. Aynı şekilde doğru olarak yapılır ama ihlâslı olmazsa ihlâslı olana kadar kabul olmaz. Bir amelin ihlâslı olması yalnız Allah için yapılması, doğru olması da sünnete uygun olması anlamındadır” diye cevap verdi.²⁷

Yapacağımız emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker’de bizim amellerimizden bir tanesi olduğu için bizim bu hususta da ihlâsı gözetmemiz ve işimizi yalnız Allah’ın rızasını kazanma amacıyla yapmamız gerekmektedir. Aksi halde Allah amelimizi kabul etmeyecektir.

Önemli Bazı Başlıklar

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız şeyler, emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker noktasında genel kaidelerden ibarettir. Buna eklenecek şeyler elbette ki vardır; ancak amacımız “nasihat” olduğu için sözü fazla uzatmaya gerek yoktur. Maksadın hâsıl olması bizim için yeterlidir.

Zikretmeye çalıştığımız bu esaslara ilave olarak bazı başlıkları eklememiz faydayı daha da artıracaktır. Şimdi bu başlıkları zikretmeye çalışalım:

🕌 İşini Gücün Yettiği Kadarıyla Yap!

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız esaslar, birçok insana zor ve ağır gelebilir. Bunların zor olduğu muhakkaktır; ama yapılamaz değildir. Bu nedenle kişi “Ben zaten bunları yapmam!” diyerek emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker görevini terk edemez. Çünkü bu görev İslam ümmetine yüklenmiş en önemli farzlardan birisidir. Lakin burada hemen belirtelim ki, bu meselede “istitâat” yani “güç yetirebilmek” şarttır. Yüce Allah’ın, kullarına güçlerinin üzerinde bir şey yüklemeyeceği dinde bilinen bir meseledir. Rabbimiz şöyle buyurur:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.” (Bakara, 286)

Rabbimiz Teğâbun sûresi 16. ayette şöyle buyurur:

²⁶ Bkz. Şurutu La İlahe İllallah, sf. 93.

²⁷ Yusuf el- Karadavi’nin es-Sünne ve’l-Bid’a adlı eserinden naklen. Bkz. sf. 13. Müessesetü’r-Risale baskısı.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

“Gücünüz yettiği kadar Allah’tan korkup sakının.”

Rasulullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’de bir hadisinde şöyle buyurur:

مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَاتَّقُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ

“Size yasakladığım şeylerden tamamıyla uzak durun; emrettiğim şeyleri ise gücünüz yettiği kadar yapın.”²⁸

İslam’ın yasak ettiği şeylerden sakınılması ve uzak durulması meselesinde güç şartı aranmaz. Bu konuda müsamaha da yoktur. Mutlak sakınmak esastır. Ama farzlarda durum böyle değildir. Farzlar güç yetirebilme esası üzere mebnidir. Emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker görevi de İslam’ın farzlarından birisi olduğu için güç miktarınca yapılması istenir. Bir kimse neye güç yetirebiliyorsa, onunla muhatap tutulur. Gücünün üzerinde bir şey kendisinden talep edilmez.

🕌 Yeryüzündeki En Büyük Maruf Ve En Büyük Münker Nedir?

İslam’ı kabul eden her insanın kesin olarak bildiği üzere, yeryüzünde ki en büyük maruf **tevhid**; en büyük münker de **şirk**dir. İslam’ın emrettiği namaz, oruç, zekât ve benzeri güzel amellerin hepsi, maruf olarak tevhidten sonra gelir. Aynı şekilde İslam’ın yasak kıldığı içki, kumar, zina ve benzeri kötülüklerin her biri, münker bakımından şirkten sonra gelir. Bu nedenle davetçilerin, işe, en büyükten en küçüğe doğru hiyerarşik bir silsile ile başlamaları gerekmektedir.

İslam’ın bilen her insanın kesin olarak bildiği üzere, yeryüzünde ki en büyük maruf **tevhid**; en büyük münker de **şirk**dir. İslam’ın emrettiği namaz, oruç, zekât ve benzeri güzel amellerin hepsi, maruf olarak tevhidten sonra gelir. Aynı şekilde İslam’ın yasak kıldığı içki, kumar, zina ve benzeri kötülüklerin her biri, münker bakımından şirkten sonra gelir. Bu nedenle davetçilerin işe, en büyükten en küçüğe doğru hiyerarşik bir silsile ile başlamaları gerekmektedir.

Yeri gelmişken kısaca değinmemizin faydalı olacağını düşünüyorum:

Tevhid ne demek, şirk ne demektir?

Belki birçoğumuz bunlarla ne kastedildiğini sözlük olarak duymuştur. Tevhid demek “Allah’ı birlemek” demek; şirk ise Allah’a ortak koşmak demektir. Tamam, bu doğrudur; ama açılımı nedir?

Allah’ı nasıl, nelerde, hangi hususlarda birleyeceğim?

Hangi şeylerde O’na şirk koşmayacağım?

Bu nasıl olacak?

Bu ve benzeri soruların detayını bilmeden tevhibi ve şirki bilmemiz asla mümkün olmaz.

İslam âlimlerinin belirttiğine göre, tevhid “Allah’ı, Rububiyet ve Ulûhiyetinde birlemek” demektir.

Rububiyet ve Ulûhiyet’de Allah’ı birlemek demek: Allah’ı yaratmada, rızık vermede, kâinatta tasarrufta bulunmada, hâkimiyet ve kanun koymada, öldürme ve diriltmede, ibadet-

²⁸ Buhârî, İ’tisâm, 2; Müslim, Hac, 412.

lerde birlemek, demektir. Bir insan bu hususlarda Allah'ın ortakları olduğunu söyler veya söylemese bile bu doğrultuda bir hayat sürerse bu insan Allah'ı birlememiş ve Allah'tan başka bir rab ve ilah edinmiş olur.

Örneğin, hâkimiyet ve kanun koyma Allah'ın hakkıdır. İlah ve rab kimse kanun koyan ve kullarının hayatını düzenleyende o olmalıdır. Bu nedenle bir kimse çıkar da Allah'tan başkalarının da kanun çıkarabileceğini, onlarında hükmetme yetkisine sahip olabileceğini, egemenlik ve hükümlerinin Allah'a ait değil de, millete ait olması gerektiğini söylerse bu insan Allah'ı hâkimiyet ve kanun koymada birlememiş ve onu tevhid etmemiştir.

Yine aynı şekilde bir kimse kâinatta Allah'tan başkalarının, örneğin Kırklar'ın, Yediler'in, Üçler'in, Evtad'ların, Ğavs'ların söz sahibi olabileceğini, kulların ihtiyaçlarını onların karşılayabileceğini, yağmurları onların yağdıracağını, rızıkları onların dağıtacağını söylese veya buna inansa bu insan, Allah'ı kâinatta tasarrufta bulunma hususunda birlememiş ve Allah'ı tevhid etmemiştir.

Şirke gelince; şirk sözlükte: “ortak olma, denk tutma, eşit kabul etme” anlamındadır. İstilahta ise:

صرف شيئ من خصائص الله الي غير الله

“Allah'a ait olan özelliklerden her hangi birisini bir başkasına vermek” demektir.

Veya ibadetlerden herhangi birisini bir başka varlığa sunmak, anlamındadır.

Şimdi bunu iki örnekle izah etmeye çalışalım: Mesela; gaybı bilmek Allah'a has olan bir özelliktir. Mutlak gaybı yalnız O bilir. Kıyametin ne zaman kopacağını, insanın nerede ve ne zamanda öleceğini, rahimlerde olan çocukların nasıl olacaklarını ve bunun gibi daha nice şeyleri yalnız ve yalnız Allah bilir. Hiçbir kimsenin bu nokta da bir bilgisi yoktur ve olamaz da...

Nitekim Rabbimiz bu hususta şöyle buyurur:

“O, gaybı bilendir ve gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz.” (Cin /26)

Bir diğer ayette de şöyle buyrulur:

“Allah sizleri gabya muttali kılmaz değildir.” (Âl-i İmrân/179)

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre, mutlak gaybı bilmek yalnız Allah'ın deruhte ettiği bir şeydir. Hiçbir kimsenin bu nokta da bir bilgisi yoktur. Eğer bir kimse çıkarda gaybı bildiğini iddia ederse Allah'a ait olan bir özelliği kendisinde gördüğü için —bir tutam sakalı dahi olsa— şirk koşmuş ve dinden çıkmış olur.

Aynı şekilde mutlak anlamda hüküm ve kanun koymak da Allah'ın özelliklerinden birisidir.

Rabbimiz bu hususta şöyle buyurur:

“Egemenlik/Hâkimiyet/Hüküm koyma yetkisi yalnızca Allah'ındır.” (Yusuf Suresi, 40)

“Dikkat edin! Yaratmakta emretmekte Allah'a aittir.” (A'raf/ 54)

“O, hükmüne/egemenliğine hiçbir kimseyi ortak etmez!” (Kehf/26)

Bu ve benzeri daha nice ayetler, mutlak hâkimiyet ve egemenliğin yalnızca Allah'a ait olduğunu ortaya koymaktadır. O, dilediği kanunu koyar, dilediğini emreder, dilediğini yasaklar. Hiç kimsenin O'nu sorgulama ve O'na itiraz etme yetkisi yoktur. Çünkü mutlak Hâkim O'dur.

İşte bu nedenle bir kulun kalkıp ta Allah'ın kanunlarına aykırı olarak kanunlar yapması veya bu anlamda yasalar çıkarması asla olacak bir şey değildir. Eğer böylesi

bir işe girer ve Kitabullah'a aykırı yasalar yaparsa Allah'a ait olan bu özelliği kendisinde gördüğü için kendisini ilah yerine koymuş olur.

Aynı bunun gibi, bir kimse de kalkar ve böylesi işler yapan kimselere bu noktada destek verir ve onlara arka çıkarsa Allah'a ait olan hâkimiyet hakkını başkasına verdiği için şirk koymuş olur.

Böylesi bir insan, —bir tutam sakalı da olsa, gece gündüz Allah'a ibadet de etse— Allah'a ait olan bir özelliği bir başkasına verdiği için şirke düşmüş ve Allah muhafaza buyursun ebedî cehennemi hak etmiş olur.

İşte bu meseleleri insanlara anlatmak, tüm peygamberlerin işe **ilk olarak** başladığı noktadır.

Tevhidi bilmeyen veya tevhidi bozuk olan birisine oruç tutmanın faziletinden, sadakanın güzelliklerinden anlatmanın ne faydası var ki?

Aynı şekilde şirk içerisinde olan birisine içki içmenin kötülüğünden, sözde durmamının ne kadar yanlış olduğundan bahsetmenin ne yararı olur ki?

Adam henüz iman etmemiş; namaz kılsa ne, oruç tutsa ne, sadaka verse ne?

Adam daha Allah'ın istediği gibi inanmamış; içki içmese ne, zina etmese ne, kumar oynamasa ne?

Bu anlattıklarımızdan içkiyi, zinayı, kumarı hafife aldığımız veya namazı, orucu, zekâtı önemsemediğimiz gibi bir sonuç çıkarılmaz herhalde. Biz, elbette ki tüm kötülüklerin “kötü” oluşundan bahsedecek ve bunların yeryüzünden silinip gitmesi için tüm gayretimizi ortaya koyacağız. Ve yine biz, tüm güzel amellerin işlenmesi ve yeryüzünde hâkim olması için çabalayacağız; ama bunu yaparken en büyük münker olan şirki görmezlikten gelmeyecek ve en büyük maruf olan tevhidi ihmal etmeyeceğiz. Biz her ne zaman Allah'ın önceliklediği şeyleri geri plana atar ve kendi kafamıza göre bir davet modeli belirlersek, bu davetimiz asla başarıya ulaşmadığı gibi herhangi bir fayda da getirmeyecektir.

Bu gün birçok cemaatin hataya düştüğü nokta burası değil mi? Eğer bizde bu cemaatler gibi, “*İnsanlar gelsin de, neyle gelirse gelsin*” mantığıyla bir davet yaparsak, kısa süre içerisinde sayımız belki binlere, belki de on binlere ulaşabilir; lakin tevhidi bilmeyen, şirkten sakınmayan, Allah'ın haklarını gözetmeyen binler... Soruyorum: Böylesi binler mi hayırlıdır, yoksa Daru'l-Erkâm'da sayısı belki de 100'ü geçmeyen; ama şirkten berî, tevhide râm olmuş Allah'ın hakkını tüm hakların önünde bilen muvahhit bir nesil mi?

Eğer bu neslin hayırlı olduğunu kabul ediyorsak, o zaman onların eğitmeni ve ilk öğretmeni olan Muhammed *aleyhisselam*'ın işe neyle başladığına bakmalıyız. O, önce insanları şirkten berî olmaya ve Allah'ı tevhid etmeye çağırıyordu. İşte bunun pratik bir örneği:

Rasulullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*, Muaz b. Cebel'i Yemen'e davetçi ve muallim olarak göndermiş ve insanlara ilk olarak neyi anlatacağını şöyle ifade etmişti:

“Ey Muaz! Şüphesiz ki sen Ehl-i Kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Onları davet edeceğin ilk şey “Lâ İlâhe İllallâh Muhammedün Rasulallah” şهادeti olsun. Onlar eğer Allah'ı

tanırlarsa, Allah'ın gece ve gündüz beş vakit namazı kendilerine farz kıldığını bildir.”²⁹

Hadise dikkatlice baktığımızda davette nasıl bir metot takip etmemiz gerektiğini görebiliriz. Rasulullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*, önce tevhide davet edilmesini öğütlemiş, ardından namazı gündeme getirmiştir. Bu, davet hususunda bizler için çok önemli bir karinedir.

Şeyh Abdu'l-Mun'im Mustafa, bu hadisin şerhinde şöyle der:

“Onlar eğer Allah'ı tanırlarsa...” Yani Allah'ı, isimleri, sıfatları ve özellikleriyle bilir, onlar üzerindeki tevhid ve ibadette birleşme hakkını tanır ve bu konuda sana itaat ederlerse, bundan sonra Allah'ın gece ve gündüz içerisinde kendilerine beş vakit namazı (ve hadiste zikredilen diğer ibadetleri) kendilerine farz kıldığını haber ver. Bu, günümüzdeki birçok davetçinin üzerinde durduğu metot ile çalışmaktadır. Sen o davetçilerin insanları halis tevhide çağırmadan ve onlara tevhidin manasını anlatmadan önce namaza, oruca ve zekâta davet ettiklerini görürsün...³⁰

Hadis-i şerifte yer alan bu sıralama gerçekte çok önemlidir. Bu sıralamada tevhid öncelenmiş, ibadetler ise ondan sonra zikredilmiştir. Bu sıralama sadece Muaz b. Cebel *radıyallahu anh* hadisinde zikredilmiş bir sıralama değil, aksine tüm elçilerin riayet etmesi öğütlediği bir sıralamadır. Tarih, siyer ve hadis kitaplarında Rasulullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ve ashabının davetlerini gözden geçiren birisi, bu hakikati çok rahatlıkla görecektir.

Rasulullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*, çok iyi biliyordu ki, insanlar Allah'ı birlemeden ve şirkten sakınmadan namaz kılsa, oruç tutsa, sadaka verse bir faydası olmayacaktı. Ve O, yine biliyordu ki, insanlar şirkten sakınmaksızın içkiden uzak dursa, zinaya yaklaşırsa, kumar oynamasa, ahrette bir faydasını göremeyeceklerdi. Bu nedenle onları önce tevhide ve şirkten uzak durmaya sonrasında amelleri işlemeye davet etti.

İşte o neslin öğretmeni böyle bir metotla hareket etti. Ve yine o nesil böyle bir metotla hayırlı bir nesil halini aldı. Eğer bizde onlar gibi hayırlı olmak istiyorsak işe, onların eğitimci olan Muhammed *aleyhisselam*'ın başladığı yerden başlamalı ve davetimizin temelini O'nun metodunun üzerine oturtmalıyız.

Rabbimiz *celle celaluh*, kâfirlerin hidayet bulabilmelerini, sahabe neslinin iman ettiği gibi iman etmeye bağlamış ve şöyle buyurmuştur:

“Şayet onlar da, sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse kuşkusuz doğru yolu bulmuş olurlar...” (Bakara, 137)

Ayette yer alan **“Sizin iman ettiğiniz gibi”** ifadesi ile sahabiler kastedilmektedir. Yani adeta şöyle denilmektedir: “Ey sahabe nesli! Eğer insanlar doğruyu, hakkı, başarıyı elde etmek istiyorlarsa, sizin gibi olmalı, sizin yaptığınız gibi yapmalıdırlar. Eğer böyle yaparlarsa doğruyu, aksini yaparlarsa hüsrana elde etmiş olurlar.”

İşte bizde insanlara ulaştırmaya çalıştığımız davetimizin doğruya, hakka ve başarıya ulaşmasını istiyorsak tıpkı sahabe neslinin yaptığını yapmalıyız. Aksi halde işimiz hüsrana, başarısızlıkla ve akametle sonuçlanacaktır.

²⁹ Buhari, Zekât, 1; Zekât, 44.

³⁰ Şurutu La İlahe İllallah, Abdu'l-Mun'im Mustafa Halime, sf. 46.

🕌 Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yapmanın Hükümü

İslam âlimleri, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker" yapmanın hükümü konusunda ihtilaf etmişlerdir. Onlardan bir gurup bunun "Farz-ı ayn" olduğunu söylerken; diğer bir gurup da "Farz-ı kifâye" olduğunu ifade etmiştir. Her iki tarafında kendi kabul ettiği görüşü destekleyeceği güçlü delilleri vardır.

Bu konudaki ihtilafın temelini, Al-i İmran sûresi 104. ayette yer alan "مَنْكُمْ" ifadesi oluşturmaktadır.

Rabbimiz o ayette şöyle buyuruyor:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır."

İnsanlara İslam'ı ulaştırmak ve iyiliği emredip kötülükten men etmek elbette her müslümanın en temel vazifelerindedir. Bu işin bir "vazife" olduğu hemen herkesin malumudur. Ancak:

- * Bu vazifenin hükümü nedir?
- * Her Müslüman bu işten sorumlu mudur?
- * Yoksa bu sorumluluk sadece bazı Müslümanları mı kapsamaktadır?

Bu ve benzeri sorulara mutlaka cevap bulunarak davetin kimlere farz olup, kimlere farz olmadığı açıklığa kavuşturulmalıdır. Biz burada meselenin kilit noktasında yer alan Âl-i İmrân 104. ayeti ele alarak konu hakkında malumat vermeye ve meselemize ışık tutmaya çalışacağız. Başarı yalnız Allah'tandır.

Rabbimiz şöyle buyurur:

"Sizden; hayra çağıran, iyiliği (marufu) emreden ve kötülükten (münkerden) sakındıran bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler bunlardır." (Âl-i İmrân, 104)

Bu ayette Rabbimiz bizlere hayra davet etmeyi, emr-i bi'l-ma'rûf yapmayı ve münkerden nehyetmeyi farz kılmıştır. "Hayra davet" ile kastedilen her şeyden önce İslam'dır. Emr-i bi'l-ma'rûf'un en büyüğü tevhit; sakındırılması gereken şeylerin en önceliklisi de "şirk"tir.

Ayette "***Sizden bir topluluk bulunsun***" ifadesi geçmektedir. Bu ifadenin ne anlama geldiği ulema arasında farklı yorumlanmış ve davetin herkese mi, yoksa Müslümanlardan yalnız bir guruba mı has olduğu bir hayli tartışılmıştır. Şimdi biz bu iki görüşü de tek tek zikretmeye çalışacağız:

I- Bazı âlimler ayette yer alan "***sizden***" ifadesinin "ba'diyet/bazılık" anlamına geldiğini ifade etmiştir. Buna göre mana şöyle olur: "***Sizden hayra çağıran, iyiliği (marufu) emreden ve kötülükten (münkerden) sakındıran özel bir gurup bulunsun...***" Bu manaya göre tebliğ her müslümanın görevi değil, Müslümanlar içerisinde sadece âlimlerin ve bilginlerin görevidir.

2- Bazı âlimlere göre de buradaki “*sizden*” ifadesi “beyan” anlamına gelmektedir. Buna göre mana: “*Siz hayra çağırın, iyiliği (marufu) emreden ve kötülükten (münkerden) sakındıran bir gurup olun...*” şeklinde olur. Ayete bu şekilde mana verildiğinde tebliğ her müslümanın kaçınılmaz bir görevi haline gelir.

Birinci görüşe göre tebliğ her müslümanın görevi değildir. Bu farziet ancak ilmî yeterliliği olan belirli bir zümreyi kapsamaktadır. Bunların haricinde kalan hiç kimsenin tebliğ yapmaya ve insanları kötülükten sakındırmaya hakkı yoktur. Eğer böyle bir şey yaparsa hataya düşmüş ve günah işlemiş olur!

İkinci görüşe göre tebliğ her müslümana farzdır. Her Müslüman gücü nispetinde insanları kötülükten alıkoymak ve onlara iyiliği emretmekle mükelleftir.

Şimdi bu meselenin detayını zikretmeye çalışalım.

Birinci görüş mutlak olarak zikredildiğinde çok isabetli değildir. Zira her Müslüman bildiği ölçüde akidesini insanlarla paylaşmalı, onların eksik noktalarını tespit ederek davasını diğer insanlara ulaştırmalıdır. Bu gün kimi çevreler ayete verilen birinci manayı esas alarak normal Müslümanların tebliğ yapamayacağını, daveti insanlara ancak âlimlerin ulaştırabileceğini, Müslümanların bununla sorumlu olmadığını sürekli dillendirmekte ve Müslümanların tebliğini zayıflatmaya çalışmaktadırlar. Biraz önce de söylediğimiz gibi bu görüşün mutlak manada zikredilmesi, bize göre hatalı ve yanlıştır. Her ne kadar dinin hassas ve ince meselelerini âlimlerin tebliğ etmesi doğru olsa da, bunu her meseleye teşmil etmek/genelleştirmek doğru değildir. Zira her Müslüman —bilmediği ve içinden çıkamayacağı konulara dalmamak şartıyla— bildiği ölçüde dinini anlatmalıdır. Bu, hem Kur’ân ayetlerinin, hem de Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in hadislerinin üzerinde ısrarla durduğu bir hakikattir. Rabbimiz şöyle buyurur:

“Siz, insanlar için çıkarılmış iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan ve Allah’a iman eden hayırlı bir ümmetsiniz...” (Âl-i İmrân, 110)

Bu ayet; iyiliği emredip, kötülükten men ettiğimiz ve Allah’a iman ettiğimiz sürece bizlerin en hayırlı ümmet olacağını ifade etmektedir. Bu ayette iyiliği emredip, kötülükten men etmenin her hangi bir zümreye has kılınmadığını, aksine tüm ümmetin bu noktada muhatap alındığını görüyoruz. Bu da bizlere herkesin gücü nispetinde iyiliği emretmek ve kötülükten men etmekle sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Zikredeceğimiz şu ayetlerde emr-i bi’l-ma’rûf ve nehy-i ani’l-münker görevinin her müslümanın bir vazifesi olduğuna işaret etmektedir:

“İman eden erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velisidirler. Onlar iyiliği emreder, kötülükten menederler.” (Tevbe, 71)

“İsrailoğullarından kâfir olanlara, Dâvud ve Meryem oğlu İsâ diliyle lânet edilmiştir. Bu, baş kaldırmaları ve aşırı gitmeleri sebebiyledir. Onlar yaptıkları kötülüklerden birbirlerini engellemezlerdi. Yapmakta oldukları ne kötü idi!” (Mâide, 78-79)

“Onlar kendilerine yapılan hatırlatmaları unuttunca biz kötülükten menedenleri kurtardık; zalimleri de Allah’a karşı gelmelerinden ötürü şiddetli bir azaba uğrattık.” (A’râf, 165)

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in şu buyrukları da aynı manayı vurgulamaktadır:

*“Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir.”*³¹

*“Canımı elinde tutana (Allah)’a yemin ederim ki; ya iyiliği emreder, kötülüğü yasaklarsınız, ya da Allah size katından bir ceza gönderir de sonra O’na dua edersiniz, duanızı icabet edilmez!”*³²

Zikrettiğimiz bu deliller güç nispetinde her müslümanın bulunduğu ortamdaki kötülükleri gidermeye çabalaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ayet ve hadislerde her hangi bir ayırım söz konusu değildir. Binaen aleyh, her müslümanın gücü nispetinde şirk olduğu kesin olan hususları anlatması ve tevhide insanları davet etmesi gerekmektedir. Ayrıca bu şu açıdan da faydalıdır: Bir insan kendi akrabalarının durum ve konumunu diğer insanlara nispetle en iyi bilen kimsedir. Biz eğer tebliği sadece ulema gurubuna has kılsak o zaman tam bir netice alamayız; zira tebliğ yapan âlim insanların eksiklerini hakkıyla bilemeyebilir. Bu nedenle insanın kendi akrabalarına uyarıda bulunması, diğer insanların uyarıda bulunmasından çok daha makul ve çok daha hayırlıdır. Tüm bu sebeplerden dolayı tebliği belirli bir guruba has kılarak diğerlerine bu görevi yasak saymak uygun bir tutum değildir.

Bununla beraber dinin hassas ve ince meselelerine dair uyarı ve tebliğde bulunmak elbette âlimlerin görevidir. Bilmeyen insanların böylesi meselelerde konuşması asla söz konusu olamaz. Sıradan Müslümanlar sadece dinde herkesin bildiği meşhur meselelerde uyarı ve tebliğde bulunabilir. Detaylar hakkında konuşmak onların vazifesi değildir. İşte ayet-i kerimeye “ba‘diyete” manası vermek ancak bu durum göz önüne alındığında söz konusu olabilir. Aksi halde ayete bu manayı vermek uygun değildir.³³

“Emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker herkese farz mıdır, değil midir?” şeklindeki ihtilafı bir kenara bırakacak olsak bile, bu meselede ulemanın “Herkesin gücü miktarında yapması farzdır” dediği bazı başlıklar veya “Şu maddelerde yer alan her insana farzdır” dediği bazı kimseler vardır.

Bu başlıklarda ismi geçen şahıslar mutlaka emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker yapmak zorundadırlar. Bu görevi terk etmeleri haramdır.

Bu şahıslar şunlardır:

1- İslam Devletinin Veya İslam Cemaatinin Tayin Ettiği Şahıs.

İslamî bir devlet veya İslamî bir cemaat bir kimseyi bu konu hakkında görevlendirirse, ona her halükarda iyiliği emretmek veya kötülükten sakındırmak farz olur. Bunu terk etmesi cemaate veya devlete itaatsizlik anlamına gelir ki, bu en büyük haramlardan biridir. Zaten haram olmayan meselelerde emirlere, yöneticilere veya sorumlulara itaat etmek İslam’ın ısrarla emrettiği hususlardandır.

³¹ Müslim, İman 78.

³² Tirmizî, Fiten 9.

³³ Bkz. İslam Davetçisine Önemli Notlar, sf. 37-40.

2- Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yapılacak Konuyu Yalnız Bir Kişinin Bilmesi.

Bazı beldeler vardır ki, oralarda İslam'ı bilen insanlar gerçekten azdır. Veya bazı ortamlar vardır ki, oralarda hakkı gündem edecek kimseler neredeyse yoktur. Bu beldelerde veya ortamlarda İslam'ın öğretileri hakkıyla bilinmemektedir. Böylesi yerlerde yaşayan veya böylesi bir pozisyonla karşı karşıya kalan bir kimsenin, insanların hataya düştükleri konularda kendilerini uyarması farzdır. Böylesi bir şahıs âlim olmasa bile, dili döndüğünce hakkı ortaya koymak zorundadır. Çünkü o da hakkı dillendirmezse, hakkı dillendirecek başka bir kimse yoktur. Dolayısıyla böylesi bir pozisyonla karşı karşıya kalan bir kimsenin hakkı anlatmaktan başka bir alternatifi yoktur.

3- Emr-i Bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker Yapılacak Konuya Yalnız Bir Kişinin Güç Yetirebilmesi.

Kimi zaman da hakkın savunucuları çok olur; lakin bir meseleyle karşılaşılır ki, onu, içlerinde "bir kişiden" başkası halledemez. Böylesi bir durumda hakkı müdafaa etme görevi sadece o şahsa düşer. Bu, daha çok tartışmalarda veya bazı münazara ortamlarında kendisini gösterir.

4- Kimsenin Bu Görevi Yerine Getirmemesi Durumunda.

Hakkı bilmelerine rağmen kimse savunmuyor ve dile getirmiyorsa, o zaman dile getirebilecek kimseye bu farz olur. Böylesi bir durumda herkes günahkâr pozisyonuna düşer. Çünkü herkes görevini terk etmiş ve yapması gereken şeyi yapmamış demektir. Bu durumda hakkı dillendirebilecek kimselerin hakkı dillendirmeleri gerekmektedir.

5- Münkerin Çoğalıp Davetçilerin Azaldığı Dönemlerde Herkese Güç Nispetinde...

İslam âlimlerinin "farzdır" dediği şeylerden birisi de budur. Yani, her tarafı münkerler kuşatmış, her yerde Allah'ın yasak kıldığı şeyler işlenir olmuş ve onlarla mücadele edecek davetçilerin sayısı kifayet etmeyecek kadar azalmışsa, herkesin gücü ölçüsünde emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getirmesi farz olur. Bu husus da hiçbir kimse kendisini muaf göremez. Eğer herkes elini taşın altına koymazsa, her tarafı münker kaplar, kötülükler ayyuka çıkar, isyanlar gök semayı kuşatır. Bu nedenle herkesin elinden geldiği kadar gayret etmesi gerekmektedir.

"Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker farz mıdır, değil midir?" diye uzun uzun tartışmanın çok da anlamı yoktur. Zira sayılan bu son madde herkesi kuşatmakta ve her müslümanı sorumluluk altına sokmaktadır. Zira herkes çok iyi bilmektedir ki, bu gün İslam davetçileri azalmış, münkerler ise çoğalmıştır. Davetçilerin tek başına bunlarla mücadele etmesi artık imkânsızlaşmıştır. O halde herkes bu noktada sorumludur. Bu sorumluluktan kimse kendisini kurtaramaz. Allah için sorumluluklarımızı tespit edip görevlerimizi yerine getirelim ve bu sayede kendimizi Allah'ın hışmından koruma altına alalım.

🕌 Hangisi Daha Faziletli?

Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yapmanın bazen '*farz-ı kifâye*', bazen de '*farz-ı ayn*' olacağını ifade etmeye çalışmıştık. Burada şöyle bir soru aklımıza takılıyor: Acaba farz-ı

kifâye olan emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getirmek mi daha faziletlidir, yoksa farz-ı ayn olanı yerine getirmek mi?

Hemen belirtelim ki, '*farz-ı kifâye*' olan emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getiren bir kimse kesinlikle farz-ı ayn olan emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getiren kimseden daha faziletlidir.

Neden mi?

Çünkü '*farz-ı kifâye*' olan görevi yerine getiren şahıs, hem kendisini, hem de ümmetin tamamını sorumluluktan kurtarmış oluyor. Eğer o da bu görevi îfa etmeyecek olsa, ümmetin tamamı günaha girmiş olacak ve her bir fert tek tek Allah'ın huzurunda hesap vermekle yüz yüze kalacak. '*Farz-ı ayn*' olan görevi yerine getiren kimse ise, sadece kendisinden bu sorumluluğu gideriyor ve hesaptan yalnızca kendisini kurtarmış oluyor.

İşte bu nedenle konuya ilişkin kitap yazan âlimlerin tamamı, '*farz-ı kifâye*' olan emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getiren bir kimsenin, farz-ı ayn olan görevi yerine getiren kimseden kesinlikle daha faziletli ve Allah katında daha üstün olacağı noktasında görüş birliği etmişlerdir.

🕌 Anlattıklarımla Amel Etmem Şart mıdır?

İyiliği emredip kötülükten nehyeden kimsenin, emrettiği iyiliği yapması veya nehyettiği günahattan sakınması şart mıdır?

Bazıları “İnsan yaşamadığı şeyi anlatabilir mi hiç?” diyerek böyle bir soruyu çok abes ve anlamsız bulabilir. Ama bu soru gerçektende çok önemli ve mutlaka üzerinde durulması gereken bir sorudur.

Hemen şunu belirtelim ki, bir insan elbette insanlara anlattığı şeylerle amel etmek zorundadır. Ve emrettiği veya nehyettiği şeylere riayet etmesi insan için kesinlikle en evlâ olanıdır. Ama bununla birlikte kişi, henüz amel edemediği bir şeyi anlatacak veya hali hazırda terk edemediği bir kötülüğü yasaklayacak mı?

Bu soruya İslam âlimleri şöyle cevap vermişlerdir:

Bir müslümanın bu meselede iki vacibi/iki sorumluluğu vardır:

1- Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yapma vacibi/sorumluluğu.

2- Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker'e riayet etme vacibi/sorumluluğu.

Müslüman her ne zaman ki bu iki vacipten bir tanesini terk ederse, günaha girer ve bu terk ediş diğer vacibi ondan düşürmez. Yani, Müslüman emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yapmazsa, o şeyle amel etse dahi —diğer görevi terk ettiği için— günaha düşmüş olur. Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yapar; lakin anlattığı şeyle amel etmezse —öbür görevi terk ettiği için— yine günaha girmiş olur. Her iki görev birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte asıl itibarıyla birbirinden farklıdır.

Şimdi bunu şu örneklerle izah etmeye çalışalım:

a- Mesela, ilim tahsili bir zorunluluktur. Kişi kendisine farz olan ilimleri tahsil etmekle mükelleftir. Bunu yapmadığı zaman Allah katında mesul olur ve günaha girer. Ama gün gelir

zekâsı yerinde, son derece gayretli ve öğrenmeyi becerebilecek bir şahsı görür ve bu şahıs kendisinden mesele hakkında tavsiye ister. Şimdi bu pozisyonda adam ne yapacaktır?

“Ben zaten ilim tahsil edemiyorum” diyerek nasihati terk mi edecek? Yoksa “Belki bu şahsa fayda verir” diyerek amel edemediği halde nasihatte mi bulunacaktır?

Cevap: Böylesi bir pozisyonda kişinin her ne kadar amel edemese de, “Kardeşim Allah’ın dinini öğren, İslam’ın emir ve yasaklarını araştıır” diyerek emr-i bi’l-maruf görevini yerine getirmesi gerekmektedir. Kişi amel edemediği için zaten bir günah kazanmıştır. Eğer emr-i bi’l-maruf’u da terk ederse ayrı bir günah daha kazanacaktır. İki günaha birden girmek için —her ne kadar amel edemese bile— emr-i bi’l-maruf yapması ve tavsiyede bulunması zorunludur.

b- Mesela adam çok konuşan birisidir. Aslına bakılırsa onun bu huyundan vazgeçmesi ve boş konuşma yerine hayır konuşmaya kendisini alıştırmaması gerekmektedir. Allah’ın kendisinden istediği budur. Lakin vazgeçemiyordur. Gün gelir karşısına aynı kendisi gibi çok konuşan, faydasız sözlere dalan ve mutlaka uyarması gerektiğini düşündüğü birisi çıkar. Şimdi bu pozisyonda adam ne yapacaktır?

“Ben zaten çok konuşan bir insanım; bu nedenle hiçbir şey söylememem gerekir” mi diyecek; yoksa “Nasihatim belki bu şahsa fayda verir” diyerek terk edemediği bir hasleti adamın terk etmesini mi isteyecek?

Hangisini yapacak?

Cevap: Üstte de ifade ettiğimiz gibi, bu durumda şahıs her ne kadar huyunu terk edemese de nehy-i ani’l-münker pozisyonunda mutlaka karşı tarafı uyaracak ve en azından sorumluluklarından bir tanesini üzerinden düşürecektir. Kendisi çok ve boş konuştuğu için zaten günaha girmiştir. Eğer o şahsı da uyarırsa, görevini terk ettiği için ayrı bir günaha daha girecektir. Bu nedenle iki günaha birden düşmemek için —her ne kadar kendisi amel edemese bile— nehy-i ani’l-münker görevini yerine getirecektir.

Özetleyecek olursak; insanın hem bildiklerini anlatma, hem de bildikleri ile amel etme görevi vardır. Bu iki görevden hangisini terk edecek olursa, terk ettiği ölçüde günaha girer. Bundan dolayı emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker yapmamak ayrı bir şey; anlattığı şeylerle amel etmemek ayrı bir şey olarak değerlendirilmiştir.

Lakin şunu da unutmamak gerekir ki, bir insan yapmadığı bir şeyi ne kadar tavsiye ederse etsin veya işlediği bir hatadan ne kadar sakındırırsa sakındırsın, bu çok fazla tesir göstermeyecek ve karşı tarafı istenen düzeyde etkilemeyecektir. Rabbimiz: “Siz, insanlara iyiliği emrederken, kendinizi unutuyor musunuz? Oysa siz kitabı okuyorsunuz. Yine de akıllanmayacak mısınız?” (Bakara, 44) buyurarak yapmadıklarını insanlara tavsiye edenleri eleştirmekte ve akıllı insanların böyle yapmayacağını bizlere haber vermektedir. Bu nedenle her şeyden önce anlattıklarımızı kendimiz yaşamalı, sonra insanlara hem dilimiz hem de halimiz ile tebliğde bulunmalıyız.

🕌 Önce Konum Tespiti

Emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker görevini yerine getirirken karşımızdaki muhatabın konumunu ve durumunu tespit etmemiz son derece önemlidir. Müslüman tıpkı bir doktor

gibi olmalıdır. Malumdur ki, doktorlar her şeyden önce hastalarının durumunu teşhis ederler. Müslüman da emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yaparken muhatabının durumunu iyi tespit etmelidir. Çünkü uyarılarımızın hem şekli, hem de dozajı bir kimseden başka bir kimseye göre değişiklik arz edebilir ve muhataplarımız bazen cahil, bazen âlim, bazen talebe, bazen evladımız, bazen de eşimiz olabilir.

Her birine yapılacak muamele, diğerine yapılacak muameleden farklı ve değişiktir. Örneğin, âlimle konuşurken kullanacağımız ifadeler, elbette cahille konuşurken kullanacağımız ifadelerden farklı olacaktır. Yine eşimizle konuşurken kullanacağımız üslup, çocuğumuzla konuşurken kullanacağımız üsluptan farklı olacaktır. Bu nedenle işe başlamadan önce —eğer fayda hâsıl olsun istiyorsak— karşımızdaki insanın kim olduğunu, seviyesini, kültürünü ve hatasını tespit etmemiz gerekmektedir. Bunu becerebilirsek inşâallah yapacağımız nasihat daha fazla fayda verecektir.

🕌 **Başına Gelene Sabret!**

Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getiren bir kimse hakkında, kaçınılmaz olarak sabrı gerektiren bazı imtihanlar meydana gelecektir. Çünkü insan bir yanlış düzeltmeye çalıştığında kimileri bundan rahatsız olacak, bazıları da onu susturmak isteyecektir. Özellikle de statükonun bozulmasını istemeyen bazı çevreler —ki bunların başında tağutlar gelir— bu görevi îfa etmeye çalışan müslümanlara “Dur!” diyecek ve onların sesini susturmaya çalışacaklardır. Bu nedenle görevini yerine getirmeye çalışan bir müslümanın önceden buna hazırlık yapması ve daha yola çıkmadan sabır azığını yanına alması gerekmektedir.

Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getiren bir müslümanın başına sıkıntılarının geleceği Kur'anî bir gerçektir. Birçok ayetinde Kur'an buna atıfta bulunmuştur. Peygamber kıssalarını gözden geçiren herkes bu gerçeği rahatlıkla görecektir. Peygamberler —Allah'ın salât ve selamı onlara olsun— kavimlerini uyarır uyarmaz ya işkenceye tabi tutulmuşlar ya da yurtlarından sürgün edilmişlerdir. Hatta onların içerisinden bazıları bu yolda şehadet şerbeti bile içmiştir.

Lokman *aleyhisselam*, da bu gerçeğe dikkat çekmiş ve oğluna nasihat ederken şöyle nasihat-te bulunmuştur:

وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

“Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.” (Lokman, 17)

Ayet-i kerimede yer alan **“Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol”** ifadesi, iyiliği emredip kötülükten alıkoymanın emredilmesinin hemen ardından zikredilmiştir. Bu ise bize iyiliği emredip kötülükten alıkoyanların musibete maruz kalabileceklerini îma etmektedir.

İşte bu nedenle Müslüman bir şahsiyet, psikolojisini buna göre hazırlamalı ve görevinin akabinde sabrı gerektirecek bazı şeylerle karşı karşıya kalabileceğini iyi idrak etmelidir.

🕌 **Günahtan Vazgeçmeyen Kimseye Tavır Alınır mı?**

Bir insana emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yapıldırda neticesinde hatasından vazgeçmezse ona tavır almak caizdir. Ama bunda tafsilat vardır. Meselenin detayına girmeden

önce hemen belirtelim ki İslam âlimleri tavırları “Nefsanî Tavır” ve “Şer‘î Tavır” olmak üzere ikiye ayırmışlardır.

Nefsanî tavırlarda üç günden fazla küs durmak, tavır yapmak caiz değildir. Hatta Efendimizin ifadesi ile bu haramdır. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur:

لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ

“Bir müslümanın üç günden fazla kardeşini terk etmesi (küs kalması) helal değildir.”³⁴

“Helal değildir” ifadesi bu işin haram olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu sözünden her türlü terk edişi veya her türlü tavır almayı anlamamak gerekir. Çünkü bizatihi O’nun hayatını gözden geçiren bir kimse, O’nun da birlerine tavır aldığını, O’nun da bazen üç günden fazla küstüğünü görecektir. Bu nedenle üstte ki hadiste geçen “üç günden fazla terk edişin” şer‘î değil de, nefsanî terk ediş olduğunu bilmek gerekir. Bu bilindiğinde Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sözleri ile fiilleri arasında asla bir çelişki olmadığı açığa çıkacaktır.

Şer‘î tavırlara gelince; bunda her hangi bir süre yoktur. Sürenin son haddi tevbenin izharıdır. Yani kişinin hatasından dönmesidir. Kişi hatasından dönene dek ona tavır yapılır, surat asılır, konuşulmaz ve onun ıslahı için her yol denenir.

Ama şer‘î tavırlarda iki hususa dikkat etmek gerekir.

a) Tavır yapılacak kişinin hatasından dönmesine/ıslahına.

b) Tavrımızın daha kötü bir pozisyona sevk etmemesine.

Eğer tavır yapılan kişi, bu tavrımızdan anlayacak ve bundan etkilenecek birisi ise o zaman tavrımızı sürdürmemiz ve hatasından vazgeçene kadar geri adım atmamız gerekir. Lakin tavrımızı anlamayacak ve yaptığımız tavır durumu daha kötüye götürecekse, o zaman tavır yapmak, küsmek, konuşmamak hatalı bir davranış olur.

Burada önemli olan “Onu yola getirmek”tir. Bu, hangi şeyle meydana gelecektse, bizim o yola tevessül etmemiz gerekir.

Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hayatına baktığımızda bu kritere azami derecede dikkat ettiğini görürüz. Örneğin, Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* Uhut muharebesinden kaçanlara hiçbir şey dememişken, Tebuk gazvesine gitmeyenlerle tam elli gün konuşmamıştır. Bu farklı muamelenin nedeni; insanları terbiye etmektir. Eğer Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* Uhut’da sert davransa, tavır yapsaydı belki etrafındakiler dağılıp gidecekti. Nitekim Rabbimiz şu ayetinde bu gerçeğe atıfta bulunmuş ve Efendimiz’in tavır yapmayışının isabetli olduğunu bildirmiştir:

“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla istişare et. Bir kere de karar verip azmettin

³⁴ Buharî rivayet etmiştir.

mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.” (Al-i İmran, 159)

Ama Tebuk'a katılmayanlara iyi davransa ve tavır yapmasaydı belki ileriki bir savaşta birçok insan bu nedenle gevşeyecek ve İslam'ın kırılmasına neden olacaktı.

İşte burada bir müslümana düşen, tavır yaparken dengeyi çok iyi gözetmesi ve nerede ne yapacağını, ne zaman ne söyleyeceğini iyi tespit etmesidir. Bunu becerdiğinde birçok hayırın kapısı aralanacaktır inşâallah.

🕌 Konuyla Alakalı Bazı Ayetler

“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” (Âl-i İmrân, 104)

“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz.” (Âl-i İmrân, 110)

“Sen af ve kolaylık yolunu tut; iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.” (A'râf, 199)

“İman eden erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velisidirler. Onlar iyiliği emreder, kötülükten menederler.” (Tevbe, 71)

“İsrailoğullarından inkâr edenlere, Dâvud ve Meryem oğlu İsmâ diliyle lânet edilmiştir. Bu, baş kaldırmaları ve aşırı gitmeleri sebebiyledir. Onlar birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mâni olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötü idi.” (Mâide, 78, 79)

“(Ey Muhammed!) Onlara, deniz kıyısında bulunan kent halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi (yasağı) konusunda haddi aşıyorlardı. Zira tatil yaptıkları Cumartesi günü balıklar onlara akın akın geliyor, tatil yapmadıkları (diğer) günlerde ise gelmiyorlardı. İşte onları yoldan çıkarmaları sebebiyle böyle imtihan ediyorduk. Hani onlardan bir topluluk demişti ki: “Siz, Allah'ın helâk edeceği veya şiddetli bir azaba uğratacağı bir kavme ne diye (boş yere) öğüt veriyorsunuz?” Onlar da, “Rabbimize bir mazeret beyan etmek için, bir de belki Allah'a karşı gelmekten sakınırlar diye (öğüt veriyoruz)” demişlerdi. Onlar kendilerine hatırlatılanı unuttunca, biz de kötülükten alıkoymaya çalışanları (nehy-i ani'l-münker yapanları) kurtardık. Zulmedenleri, yoldan çıkarmaları sebebiyle, şiddetli bir azapla yakaladık.” (A'râf, 163-165)³⁵

🕌 Konuyla Alakalı Bazı Hadisler

* *“Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir.”³⁶*

* *“Allah Teâlâ'nın benden önceki her bir ümmete gönderdiği peygamberin, kendi ümmeti içinde sünnetine sarılan ve emrine uyan ihlâslı ve seçkin yakın çevresi ve ashâbı vardı. Bu*

³⁵ İsrail oğulları 3 guruptan oluşuyordu: 1) Günaha dalanlar. 2) Onları uyaranlar. 3) Günah işlemeyen; ama onları da uyarmayanlar. Ayetin ifadesi ile günaha dalanlar helak olmuş, uyaranlar kurtulmuştu. Uyarmayanlara ne olduğu ise belirtilmemiştir. Bu belirsizlik, düşünen insanlar için dehşet bir tehdittir. Allah hepimizi böyle olmaktan muhafaza buyursun.

³⁶ Müslim, İmân, 78.

samimi çevre ve ashâbindan sonra, yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıklarını yapan kimseler onların yerini aldı. Böyle kimselerle eliyle cihad eden mü'mindir, diliyle cihad eden mü'mindir; kalbiyle cihad eden de mü'mindir. Bu kadcarcığı da bulunmayanda hardal tanesi ağırlığında bile iman yoktur.”³⁷

* “Allah'ın çizdiği sınırları aşmayarak orada duranlarla bu sınırları aşip ihlâl edenler, bir gemiye binmek üzere kur'a çeken topluluğa benzerler. Onlardan bir kısmı geminin üst katına, bir kısmı da alt katına yerleşmişlerdi. Alt kattakiler su almak istediklerinde üst kattakilerin yanından geçiyorlardı. Alt katta oturanlar: “Hissemize düşen yerden bir delik açsak, üst katımızda oturanlara eziyet vermemiş oluruz” dediler. Şayet üstte oturanlar, bu isteklerini yerine getirmek için alttakileri serbest bırakırlarsa, hepsi birlikte batar helâk olurlar. Eğer bunu önlerlerse, hem kendileri kurtulur, hem de onları kurtarmış olurlar.”³⁸

* “Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki; ya iyilikleri emreder, kötülüklerden sakındırırınız ya da Allah size yakında üzerinize bir belâ gönderir de sonra Allah'a duâ ederseniz de duânız kabul edilmez.”³⁹

* “Cihâdın en faziletlisi, zâlim idarecinin karşısında doğru ve adâletli sözü, hakkı haykırmasıdır.”⁴⁰

* “Yollar üzerinde oturmaktan sakınınız.” Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bizim yol ve sokaklarda oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil, çünkü oralarda lüzumlu işlerimizi konuşuyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlallah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

— “Mademki vazgeçemiyorsunuz, mutlaka oturmak zorunda kalıyorsunuz; öyleyse yolun hakkını veriniz” buyurdular. Bunun üzerine;

— “Yolun hakkı nedir yâ Rasûlallah?” diye sorulunca; Rasulallah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

— “Harama bakmaktan gözleri korumak, gelip geçenlere eziyet vermemek, verilen selâmı almak, İslâm tarafından iyi denilen şeyleri tavsiye edip kötülüklerden sakındırma vazifesini yerine getirmektir” buyurdular.”⁴¹

* “İsrâiloğullarının dindeki bozuklukları şöyle başlamıştır. Bir adam başka birine rastlar ve: ‘Hey arkadaş, Allah'tan kork ve yapmakta olduğun şeyi terket, zira o işi yapmak sana helâl değildir’ derdi. Ertesi gün aynı işi yaparken tekrar o adamla karşılaşır ve onu yaptığı kötülükten yasaklamadığı gibi onunla yiyip içmekten ve birlikte olmaktan da çekinmezdi. Onlar böyle yapınca Allah, onların kalplerini birbirine benzetti”. Sonra Rasûlallah *sallallahu aleyhi ve sellem* şu âyeti okudu: “İsrailoğullarından inkâr edenlere, Dâvud ve Meryem oğlu İsâ diliyle lânet edilmiştir. Bu, baş kaldırmaları ve aşırı gitmeleri sebebiyledir. Onlar birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mâni olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötü idi.” (Mâide, 78, 79) Bu âyeti okuduktan sonra Rasulallah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Hayır Allah'a yemin ederim ki ya iyiliği emreder kötülüklerden sakındırır, zâlimin elini tutup zulmünden el çektirir, hakka

³⁷ Müslim, İmân, 80.

³⁸ Buhârî, Şirket 6; Şehâdât 30.

³⁹ Tirmizi, Fiten , 9.

⁴⁰ Ebû Dâvud; Melâhim 17; Tirmizî, Bey'at, 37.

⁴¹ Buhârî, Mezâlim 22; Müslim, Libas, 114.

döndürüp hak üzerinde tutarsınız, ya da Allah kalplerinizi birbirine benzetir de İsrâiloğullarına lânet ettiği gibi size de lânet eder.”⁴²

* Ebû Bekir *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

“Ey insanlar şüphesiz siz şu âyeti okuyor (fakat, yanlış anlıyor)sunuz: **“Ey iman edenler! Siz yalnız kendinizden sorumlusunuz. Eğer siz doğru yolda iseniz sapıklığa düşenler size hiçbir zarar vermezler. Hepinizin dönüşü Allah’a olacaktır ve o zaman Allah size hayatta yapmış olduğunuz şeyleri bildirecektir.”**⁴³ Zira ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken işittim: “Şüphesiz ki insanlar zâlimi görüp de onun zulmüne engel olmazlarsa Allah’ın bütün insanları gazaba uğratması pek yakındır.”⁴⁴

* “İsrâ’ya götürüldüğüm (Mi’râca çıkarıldığım) gece, dudakları ateşten makaslarla kesilen birtakım kimselerin yanından geçtim. ‘Bunlar kimlerdir ey Cebrâil’ dedim. Bana şu cevabı verdi: ‘Bunlar dünya ehlinde olan hatiplerdir. İnsanlara iyiliği emrettikleri ve Kitab’ı okudukları halde bizzat kendilerini unutanlardır. Bunlar hiç akıl etmezler mi?’⁴⁵

* “Kıyâmet gününde adam gelir, cehenneme atılır. Bağırsakları karnından dışarıya fırlar. Değirmen merkebinin döndüğü gibi bağırsakları etrafında döner. Cehennemlikler onun etrafına toplanır, şöyle derler: ‘Ey filân, sen ma’rûfu emreden, münkerden alıkoyan bir kimse değil miydin?’ Şöyle der: ‘Evet, öyle idim. Ma’rûfu emreder, fakat kendim işlemezdim. Münkerden alıkoyar, fakat kendim işlerdim.’⁴⁶

🕌 Son Söz

Bu mesele hakkında söylenecek elbette ki çok söz var; lakin nasihat için çok söz yerine, “özlü söz” söyleyebilmek daha faydalıdır. Bizim burada yazdıklarımız inşaallah özlü sözler içeren nasihatler olur ve kardeşlerimize fayda verir.

Şunu tekrar vurgulamakta yarar görüyorum: Her müslümanın bu konu hakkında çok daha hassas olması ve etrafında görmüş olduğu münkerleri değiştirmek için biraz daha gayret etmesi gerekmektedir. Özellikle de gayretlerimizi, etrafımızda görmüş olduğumuz şirkleri yok etmek için teksif etmeli ve Allah’ın bağışlamayacağı günah olan şirki yeryüzünden silmek için bütünüyle sarf etmeliyiz. Eğer bu görevi biz yapmazsak, Allah onu hakkıyla yapacak birilerini elbette var edecek ve bu şerefi elimizden alıverecektir. Şerefimizi ve dinimizi korumak için mutlaka emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker görevini yerine getirmeli ve en azından günahlara razı olmadığımızı bu şekilde göstermeliyiz.

Rabbim yazdıklarımızla bizleri, okuduklarınızla da sizleri âmil eylesin ve bu hususta amel etmeyi bizlere kolaylaştırsın.

Ve’l-Hamdu Lillahi Rabbi’l-Âlemîn.

⁴² Ebû Dâvud, Melâhim, 17.

⁴³ Mâide, 105.

⁴⁴ Ebû Dâvud, Melâhim, 17; Tirmizî, Fiten, 8.

⁴⁵ Müsned-i Ahmed, 3/120, 231, 239

⁴⁶ Buhârî, Bed’u’l-Halk, 10; Müslim, Zühd, 7.